

ANADOLU SELÇUKLU MEDRESELERİNDE MEKÂN VE CEPHE KALİTESİNİN
ANALİZİ: KONYA MEDRESELERİ ÖRNEĞİ*

Analysis of Space and Facade Quality in Anatolian Seljuks Madrasas: Konya
Madrasas Sample

Fatih SEMERCI**

Ayşe ÖZKafa***

Öz

Anadolu, Türklerin eline geçmesiyle birlikte onların kültürel ve sanatsal birikimlerini yansıtan çok sayıda esere sahip olmuştur. Bu eserler arasında toplumun kültür ve eğitim hayatına hitap eden medreseler, özellikle gelecek kuşakları da etkilediği için, ayrı bir öneme sahiptir. Anadolu'nun her bir kentinde birden fazla medresenin bulunuşu şehirlerin kültür seviyesinin ne kadar yüksek olduğunun göstergesidir.

Anadolu Selçuklu medreseleri mimari açıdan Selçuklu mimarisinin devamı niteliğinde olsa da bazı yenilikler katılmıştır. Yapının yapıldığı bölgenin iklimi, kültürü, sosyal özellikleri ve ekonomisi mimari özellikleri etkilemiştir. Bu çalışmada Konya Kentinde Anadolu Selçuklu Dönemi'nde yapılmış olan Karatay Medresesi, İnce Minareli Medrese ve Sırçalı Medreselerinin mimari durumlarının tespiti ve kente katkıları analiz edilmiştir. Belirlenen yöntem ile kentsel kalite, iç mekân ve cephe değişim durumları incelenmiştir. Asıl amaç seçilen medreselerin özgünlüklerinin ve kente katkılarının tespitini sağlamaktır.

Değerlendirme sonuçlarına göre seçilen üç medresenin kentsel kalite, iç mekân ve dış cephe analizlerinde elde edilen sonuçlara göre A,B ve C grupları oluşturulmuştur. Analiz sonucunda özgünlüğünü en çok koruyan ve mimari değerleri fazla olan medreseler A grubunda yer almıştır. Özgünlüğünü en az koruyan ve mimari değerleri az olan medreseler ise C grubunda yer almaktadır. Bu sınıflamada kentsel kalite, iç mekân ve cephe karakteri önemli yere sahiptir.

Sonuç olarak günümüzde medreseler farklı kullanım olanakları ile işlevsel olarak canlılıklarını sürdürmektedirler. Medreselerin günümüzde etkin olarak kullanılması veya ziyaretçilerin ilgisini çekmesi özgünlüklerinin korunması ve iyi çevre düzenlemelerinin yapılması ile orantılı bir seyir izlemektedir.

* Makale Gönderilme Tarihi:24.02.2020 / Makale Kabul Tarihi: 18.06.2020 / Makale Yayın Dönemi: Haziran 2020
Doi: 10.20486/imad.693366

** Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Konya, Türkiye / e-posta: fsemerci@gmail.com / Orcid No: 0000-0002-1017-5141.

*** Yük. Lis. Öğr., Necmettin Erbakan Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi, F.B.E., Mimarlık Anabilimdalı, Konya, Türkiye / e-posta: ayseozkafa@gmail.com, Orcid No: 0000-0001-8947-5579.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Selçuklu Dönemi Medreseleri, Medrese, Mekânsal Kalite, Kentsel Kalite, Konya.

Abstract

Anatolia has had a large number of works reflecting their cultural and artistic experiences since they came into the hands of the Turks. Among these works, the madrasas, which address the cultural and educational life of the society, have a distinct importance, especially as they affect future generations. The presence of more than one madrasa in each city of Anatolia shows how high the cultural level of the cities.

Anatolia Seljuk Madrasas are a continuation of Seljuk architecture in terms of architecture, although some innovations have participated. The climate, culture, social features and economy of the area where the building was built influenced the architectural features. In this study, the architectural status of Karatay Madrasa, Ince Minareli Madrasa and Sircali Madrasa, which were built in the Anadolu Selcuklu period in Konya and their contributions to the city were analyzed. Urban quality, interior and facade change situations were examined with the method determined. The main aim is to determine the authenticity of the selected madrasas and their contribution to the city.

Groups A, B and C were formed according to the results obtained in the analyses of urban quality, interior and exterior of the three madrasas selected according to the evaluation results. As a result of the analysis, the madrasas that maintain their originality and have more architectural values were included in the Group A. The madrasas, which maintain their originality at least and have little architectural values, are in Group C. In this classification, urban quality, interior space and facade character are important.

As a result, today, madrasas continue to functionally live with different usage opportunities. The effective use of the madrasas today or the interest of the visitors is commensurate with the preservation of their authenticity and the establishment of good environmental regulations.

Key Words: Madrasas of Anatolian Seljuks, Madrasa, Spatial Quality, Urban Quality, Konya.

Summary

Anatolia has had a large number of works reflecting their cultural and artistic experiences since they came into the hands of the Turks. Among these works, the madrasas, which address the cultural and educational life of the society, have a distinct importance, especially as they affect future generations. Madrasas are places where theoretical and practical training is given in certain specialized subjects such as religion, experimental sciences, medicine or astronomy. The presence of more than one madrasa in each city of Anatolia shows how high the cultural level of the cities. The expansion of madrasas that emerged during the Great Seljuk period was during the Anadolu Selcuklu period. In this process, statesmen and private wealthy individuals supported the development of Science and the construction of madrasas. Another feature of Anadolu

Seljuk period madrasas is the establishment of foundation tradition and the management of madrasas in an autonomous manner.

Anatolia Seljuk Madrasas are a continuation of Seljuk architecture in terms of architecture, although some innovations have participated. The climate, culture, social features and economy of the area where the building was built influenced the architectural features. In this outline and limits of this special study is aimed to pay attention to the technical estimation of architectural characteristics in the production of madrasa design. The main aim is to determine the authenticity of the selected madrasas and their contribution to the city. Therefore, a method has been established for objective analysis of madrasa architecture. Also, the concern of this paper is to contribute to the architectural evaluation of the madrasas with a new methodical approach. In this way, the study is generated of available data obtained from three madrasas (center of the city), Konya, in Turkey. So, the architectural status of Karatay Madrasa, Ince Minareli Madrasa and Sircali Madrasa, which were built in the Anadolu Selcuklu period in Konya and their contributions to the city were analyzed. Urban quality, interior and facade change situations were examined with the method determined. Urban quality assessment in selected madrasas is provided by analyzing their location, physical condition, accessibility, comfort and image status. In the external evaluation, the degree of alteration, facade types, facade elements are taken into consideration. In the evaluation of the interior architecture in the selected madrasas, the changes in the buildings, the situation of plan type and the situation of the plan elements were discussed.

The positive and negative aspects were determined when evaluated with three different types of analysis conducted in all three madrasas. If a general judgment is reached for all the buildings, unfortunately not all of them have reached the present day in their original form and some of the buildings have been able to retain their authenticity. For example, the crown gates of three madrasas have reached today, but the student rooms have generally undergone changes today.

Groups A, B and C were formed according to the results obtained in the analyses of urban quality, interior and exterior of the three madrasas selected according to the

evaluation results. As a result of the analysis, the madrasas that maintain their originality and have more architectural values were included in the Group A. The madrasas, which maintain their originality at least and have little architectural values, are in Group C. In this classification, urban quality, interior space and facade character are important.

As a result of the study, Ince Minareli Madrasa and Karatay Madrasa, one of the madrasas in Konya, have passed in front of Sırçalı Madrasa at the point of urban quality. Karatay madrasa with its unique decorations left behind the other two madrasas. In terms of the Plan, Sırçalı Madrasa and Ince Minareli madrasa were in front of Karatay Madrasa. This study shows that the characteristics and positions of the facade are important factors in the characterization of madrasas. Today, madrasas continue to functionally live with different usage opportunities. The effective use of the madrasas today or the interest of the visitors is commensurate with the preservation of their authenticity and the establishment of good environmental regulations. It is important that they are accessible and visible.

As a result, today, madrasas continue to functionally live with different usage opportunities. The effective use of the madrasas today or the interest of the visitors is commensurate with the preservation of their authenticity and the establishment of good environmental regulations. The original architectural conditions that constitute the value of these structures should be preserved and their accessibility-visibility on an urban scale should be ensured. In this way their contribution to the city will be provided and they will be a unique value of the city.

GİRİŞ

Medreseler ilk olarak sadece eğitimin verildiği bir kurum olarak ortaya çıksa da zamanla daha kapsamlı hale gelmiş olup külliyeleşmişlerdir. Geniş çaplı eğitim merkezleri haline gelmiştir. Medreselerin öncesinde eğitim birimleri olarak cami okulları kullanılmıştır. Zamanla bu birimlerin eğitim konusunda yetersiz olması medreselerin ortaya çıkması gerekliliğini gündeme getirmiştir. Medreseler cami okullarından sonra oluşmaya başlamıştır (Güven, 1998, 128). Yapılan medreselerde

cami okullarının etkinliklerine son verilmemiş ve külliyeler içerisinde medrese-cami birlikteliği oluşturulmuştur.

Medreselerde önceleri sadece din eğitimi verilirken Anadolu Selçuklu döneminde yapılan medreselerde bu sistem farklılaşmıştır. Dini eğitimin yanı sıra mantık, felsefe, fıkıh, kozmoloji, astronomi, matematik, geometri, cebir ve kimya eğitiminin verilmeye başlandığı görülmüştür (Fazlıoğlu, 2001'den aktaran Doğan, 2013, 430). Anadolu Selçuklu döneminde yapılan medreselerde ilk kez eğitimde uzmanlaşma görülmüş ve medrese isimleri de bu konu çerçevesinde seçilmiştir.

İslam felsefesinin yayılması ve daha çok kişinin eğitim alması amacıyla yapılmış olan medreselerin Anadolu Selçuklu döneminde her şehirde bir veya birden fazla olduğu görülmektedir (Güven, 1998, 132). Medreselerinin sayılarının artmasında etkili olan İslam'ı yayma fikri ve eğitilmiş insanların sayısının artırılması düşüncesi mimariyi de yönlendirmiştir. Medreseler büyük ve geniş mekânlar olarak tasarlanmıştır.

Din ve bilim alanında eğitim verilen mekânlar olduğu için medrese tasarımına Anadolu Selçuklu döneminde büyük önem verilmiştir. Bu çalışmada Anadolu Selçuklu döneminde medreselerin mimari özellikleri incelenerek, Konya Kentindeki seçilen medreselerin özgünlüğünün, korunma düzeylerinin ve dönemin mimari özelliklerine sahip olma durumlarının tespiti yapılmıştır. Aynı zamanda söz konusu medreseler birbiri ile de kıyaslanmıştır.

Çalışmanın Amacı, Yöntemi ve Kapsamı

Bu çalışmada, Anadolu Selçuklu Döneminde Konya kentinde yapılmış olan Karatay Medresesi, İnce Minareli Medrese ve Sırçalı Medresenin günümüz mimari özelliklerinin tespit edilmesi ve özgün durumlarını ne derecede koruduklarının değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Anadolu Selçuklu döneminde yapılan medreselerin mimari özellikleri incelenerek Konya kentinde seçilen medreselerin bu özellikleri ne derece taşıdıkları ve günümüzde özgünlüklerini koruyup koruyamadıkları ortaya konmuştur.

Çalışma kapsamında Anadolu Selçuklu döneminde yapılan ve aynı dönem mimari özelliklerini taşıyan Konya kent merkezindeki Karatay Medresesi, İnce Minareli

Medrese ve Sırçalı Medrese seçilmiştir. Medreseler iç mekân ve dış cephe analizleri ile değerlendirilmiştir. Analiz çalışmasında yapıların görsellerinden ve mimari planlarından yararlanılmıştır. Elde edilen fotoğraf ve mimari planların analiz edilmesi sağlanmıştır. Yapıların güncel hali alan çalışması ile tespit edilmiştir. Özgün (Konya Vakıflar Bölge Müdürlüğünden elde edilen mimari çizimler düzenlenerek revize edilmiştir) ve günümüz dokümanları (alan çalışması ile elde edilen görseller) sayesinde değişimlerin tespiti yapılmıştır. Bunun yanı sıra dönemine ait mimari değerlerin de dâhil edildiği analiz çalışması ile kıyaslamalar söz konusu olmuştur.

Anadolu Selçuklu dönemi medreselerinin genel mimari özellikleri ile seçilen medreselerin mimari özelliklerinin anlaşılması için yazın taraması yapılarak veriler elde edilmiştir. Yapılar ilk olarak kentsel ölçekte analiz edilmiştir. Sonrasında dönemin mimari özellikleri çerçevesinde belirlenen dış (cephe) ve iç (mimari) analiz kriterleri baz alınarak üç medresenin özellikleri puanlama yapılarak karşılaştırılmıştır.

Puanlama sistemi belirlenen dış cephe ve iç mekân kriterlerine göre oluşturulmuş, belirli puan aralıklarına göre gruplamalar yapılmıştır. En yüksek puandan en düşüğe doğru A, B ve C grupları oluşturulmuştur. En yüksek puanı alan medrese özgünlüğü en yüksek olarak değerlendirilmiş ve A grubunda sayılmış, özgünlüğünü en az koruyan medrese ise C grubunda yer almıştır.

MEDRESE KAVRAMI, MİMARİSİNİN TARİHSEL SÜRECİ VE MEDRESE MİMARİSİ OLUŞUMU

Arapçada medrese ‘ilim öğrenilen yer’ ya da ‘öğrencilerin içinde oturup ders okuduğu bina anlamına gelmekte olup, diğer İslam ülkelerinde olduğu gibi Osmanlı eğitim düzeninde de orta ve yükseköğretimi örgütleyen bir kurumdur (Ahunbay, 1994). Medreselerin dersane, imaret, kütüphane ve yatakhane gibi elemanları bulunmaktadır.

İslamiyet’te cami, ibadet yeri olmanın yanı sıra bir eğitim binası olarak da kullanılmıştır. Camilerde hoca bir sütun önünde veya bir köşede öğrencilerini etrafına toplayarak ders verirdi. Halka adı verilen bu okul türünü hadisler Hz. Muhammed’e (sav) kadar götürmektedir (Kuran, 1969).

Ders fiilinden üretilmiş ve ders verilen bina veya yüksekokul anlamına gelen medrese, camilerdeki eğitimden sonra ortaya çıkmış; ancak medresenin varlığı bu öğretim türüne son vermemiştir (Alkan, 2007). Cami ve medrese çoğu zaman bir külliye içerisinde bir arada inşa edilmiş ve her ikisinde de öğretim faaliyeti birlikte devam etmiştir (Alkan, 2007). Medresede verilen değişik dersler bir müfredat programı içerisinde düzenliydi; hâlbuki camilerde hocalar birbirlerinden bağımsız olarak, derslerini kendi zevk ve bilgilerine göre verirdi. Camilerde ilk ve yükseköğrenim arasında fark gözetilmezken, medreselerde sadece ileri seviyede öğretim yapılırdı (Kuran, 1969).

Selçuklu sultanları ve emirleri Orta Asya devlet geleneğinden gelen vakıf yoluyla sosyal yardım ve kültür-ekonomik kurumlar yaptırma politikalarının mekânsal karşılığı olarak; Anadolu'da anıtsal kamu yapıları yaptırmışlardır. Bunun getirisi olarak, hukuk, tıp, matematik, felsefe ve edebiyat eğitimi veren medrese/kütüphane, sosyal dayanışma ve yardım kurumları niteliğindeki imaretler, sağlık/eğitim kurumları gibi sosyal-kültürel amaçlı kamusal hizmet yapıları Anadolu Kentlerinde yaygınlaşmıştır (Özcan, 2005).

XIII. yüzyılda Orta Asya'da oluşan Moğol istilası tehdidinde bağlı olarak Horasan, Acem-i Irak ve Azerbaycan yörelerinden kaçan çok sayıda ilim, fikir, sanat, devlet ve din adamı (eren, baba, fakih gb.), Anadolu'ya göç etmişlerdir. Selçuklu sultanlarının himayesi altında Anadolu kentlerine yerleşerek, yaygınlaşan sosyal-kültürel kamu kurumlarında, Anadolu kentlerinin sosyal-kültürel yaşam düzeylerinin gelişip ilerlemesine katkıda bulunmuşlardır (Köprülü, 1984, Özcan, 2005).

Selçuklular Anadolu kentlerinde İslam eğitiminin devlet denetiminde Sünni felsefesi üzerinden yayılmasını amaçlamışlar ve bunun içinde Anadolu kentlerinde Sünni İslami eğitimin verildiği medrese inşa faaliyetlerine girişmişlerdir. Bu medreselerin her türlü masrafları vakıf kurumu yoluyla karşılanmıştır. Eğitim yapılarında dâr'ül kurrâ, dârü'l huffâz, dârü'l hadis ve dârü't tıb adı verilen farklı ilim alanlarında uzmanlaşmış ortalama 20-40 öğrencinin ücretsiz eğitim gördüğü bilinmektedir. Selçuklu döneminde başkent Konya'da 30, Sivas'ta 13 ve Kayseri'de 9 medresenin varlığı belirlenmiştir (Özcan, 2005, 191).

Medrese yapıları, plan şeması olarak içe dönük mimari özellik göstermekte olup dış kütlesinde belirli bir düzen bulunmaz. Ancak iç mekânı bir avlu etrafında düzenlenmiş olup, bir ile dört arasında eyvanla zenginleştirilmiş bir şemaya sahiptir (Eraslan, 2012). Anadolu Medreseleri geleneksel Selçuklu Medreselerine Anadolu'ya özgü nitelikler katarak oluşturulan planlara göre inşa edilmiştir. Bu plan şemalarına göre medresenin vazgeçilmez ögesi eyvan ve avludur. Odalar, derslikler, mescit ve türbe avlu çevresinde konumlanmıştır. Medreselerdeki bina elemanlarını; portal (taçkapı), avlu, eyvan, türbe (mescit), kışlık dersane, hücre (öğrenci odaları) olarak sıralayabiliriz. (Yaldız, 2003)

Anadolu Selçuklu Dönemi Medreselerinin Mimari Özellikleri

Anadolu'nun Türklerin eline geçmesiyle birlikte kurulan Müslüman beylikleri buldukları bölgelerin sadece yönetimini ve korunmasını sağlamamıştır. Hâkim olunan bölgede ortak doğrular ve hedefler çerçevesinde birlik sağlamayı da amaçlamışlardır. Bu nedenle hâkim oldukları bölgelerde Müslümanlığın yayılması ve devamlılığının sağlanması için çalışmalar yapmışlardır. Özellikle din eğitimi veren kurumlar bu dönemlerde önem kazanmıştır. Yapılan câmilerle, mektep, medrese, darüşşifa, han, hamam ve kervansaraylarla bölgede Müslümanlığı yaymayı ve bir bütünlük sağlamayı hedeflemişlerdir (Kemaloğlu, 2015, 91). Anadolu'da kurulan ilk medreselerin de bu imar ve iskân politikaları sonucu ortaya çıktıkları net olarak bilinmektedir. Büyük Selçukluların İran'da gerçekleştirdikleri Türk-İslâm mimarisiyle, Anadolu kültürünün kaynaşmasından oluşan yeni bir sanat anlayışının ürünü olan değerli mimari eserler üretilmiştir.

Türkiye Selçuklu medreselerindeki eğitim şekli klasik İslâm medrese eğitimine imkân sağlamıştır (Çatakoğlu, 2002,12). Fıkıh, dinî ilimler, Kur'an-ı Kerim, hadis ve bunlara yardımcı edebî ilimlerin eğitimi verilmiştir. Selçuklu medreselerinde, Kur'an, hadis ve tefsir gibi dinî ilimlerin yanında, tıp ve astronomi gibi ilimlerin de okutulması, vakfın gaye ve imkânlarına göre değişiklik göstermiştir. Medreselerdeki ders programlarının temelini dinî ilimler belirlemiştir.

Medresenin bulunduğu yer iklim, mevsim, kültür, toprak, sıcaklık, soğukluk, ekonomik, sosyal yaşayış gibi farklılıklara sahip olmuştur (Dinçdir, 2015, 10). Bundan

dolayı her medrese aynı yapı elemanları ile üretilmemiştir. Genel olarak medreseler avlu, eyvan, mescit, türbe, öğrenci odaları, kışlık dersane, havuz, çeşme ve müderris odası gibi temel mekânlara sahip olmuştur.

Anadolu Selçuklu dönemi medreselerinin mimari özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır;

Medrese tipolojisi Selçuklu mimarisinin devamı niteliğindedir. Medreselerde de eyvanlar ve revaklı avlular yer almaktadır.

Anadolu'daki Selçuklu Medreseleri mimari açıdan açık avlulu ve kapalı avlulu (kubbeli) olmak üzere iki şekilde gelişmiştir (Eraslan, 2012). Anadolu Selçuklu döneminde yapılmış olan medreselerde iklimsel şartlar da etkili olmuştur. İklim koşullarına bağlı olarak açık veya kapalı avlulu olarak planlanmışlardır (Semerci, 2017).

Kapalı (kubbeli) avlulu medreselerin açık avlulu medreselerden farkı orta mekânın kubbe ile kapalı olma halidir. Bu medreseler, ortada üzeri kubbe ya da tonoz örtülü bir avlu ve bu avluya açılan odalardan oluşmaktadır (Kemaloğlu, 2015, 96). Bu odalar kütüphane, dersane, öğrenci odaları, türbe ve mescit amacıyla planlanmıştır. Planları kare veya kareye yakın dikdörtgen şeklinde olmuştur.

Açık avlulu medreselerde; giriş tarafında yapıya şeklini veren, büyük bir portal bulunmaktadır ve bu portal avluya açılmaktadır. Avlunun girişe karşı olan cephesinde büyük bir eyvan yer almaktadır. Eyvanlı medreselerin avlularının çoğunlukla havuzlu olduğu görülmektedir. Bu tip medreselerin iki katlı olan örnekleri de mevcuttur. Sağında ve solunda hücreleri bulunmaktadır. Bazılarında bunların yanında birer eyvan da yer almaktadır (Kemaloğlu, 2015, 96). Önleri Revaklı küçük hücreler, öğrencilerin yatması ve derslerine çalışması için tahsis edilmiştir. Açık avlulu tipin avlusu ise genellikle giriş eksenini itibariyle uzunlamasına dikdörtgen şeklindedir.

Kapalı avlulu medreselere Tokat Yağbasan Medresesi, Afyon Taş Medrese, Kırşehir Cacabey Medresesi ile Konya'daki İnce Minareli Medrese ve Karatay Medresesi'ni örnek olarak vermek mümkündür. Açık avlulu medreselere ise Sivas'taki Buruciye Medresesi, İzzettin Keykavus Darüşşifası (Şifaiye Medresesi), Gök Medrese

ve Erzurum Çifte Minareli Medrese ile Konya'daki Sırçalı Medrese örnek teşkil etmektedir (Karpuz, 2004).

Selçuklu medreselerinde form, dıştan içe doğru değil, içten yani avludan dışa doğru oluşmaktadır. Avlu düzeni binanın şekillenmesinde en önemli etmen olarak göze çarpmaktadır (Çatakoğlu, 2002).

Medreseler genellikle tek katlı olarak tasarlanmıştır. Ancak bazı medreselerin iki katlı olarak da planlandığı bilinmektedir. Tek katlı medreselere Kayseri Hunat Hatun Medresesi, Sivas Gök Medrese ve Konya Karatay Medresesi örnek olarak verilebilir (Güven, 1998, 132). İki katlı olarak planlanan medreselere ise Konya Sırçalı Medresesi, Erzurum Çifte Minareli Medrese ve Tokat Medrese örnek teşkil etmektedir.

Eyvan sayıları belli değildir. Eyvanlar, sivri, beşik tonozlu, örtülü, ana eyvanın yanlarındaki odalar genellikle kubbelidir.

Bu dönemdeki medreselerde eyvan sayısı 1–4 arasında değişmektedir (Güven, 1998, 132).

Taşın dayanıklı olması ve daha geniş alana desen uygulama kolaylığı sağlaması, Anadolu Selçuklu döneminde yapılan medreselerde kullanımını doğurmuştur. Özellikle taç kapılarda taşlar kullanılmış ve Anadolu Selçuklu dönemine özgü bir üslup oluşturulmuştur.

Anadolu Selçuklu mimari süslemeleri ve el sanatları, İslam sanatı çerçevesinde bir yenilik olarak ortaya çıkmıştır (Kemaloğlu, 2015, 96).

Açık ve kapalı (kubbeli) avlulu olarak tasarlanan iki medrese tipinde de taş ve tuğla birlikte kullanılmıştır. Genellikle mozaik çinilerle süsleme yapılmıştır (Güven, 1998, 132).

Anadolu Selçukluları döneminde inşa edilen medreselerde, Anadolu dışında ortaya çıkan ilk medreselerin plan şemaları esas alınmıştır. Fakat Anadolu'nun iklim şartlarının sert olması nedeniyle medreselere kışlık dersaneler yapılmıştır.

Osmanlı öncesi Anadolu medreselerinde avlu, eyvan, kışlık dersane, öğrenci ve görevli hücreleri bulunması gereken temel mekânlardır (Demiralp, 2006, 30). Bunların

yanında bazı medreselerde mescit, türbe, kütüphane gibi mekânların da bulunduğu bilinmektedir.

Selçuklu Anadolu'sunda hadis ve fıkıh medreselerinin yaygın olduğu, günümüze ulaşan yapılardan anlaşılmaktadır. Sağlık ve eğitim binaları içinde tıp medreseleri ve darüşşifalar/hastaneler önemli yapılardır. Teorik ve uygulamalı eğitimin bir arada verildiği bazı darüşşifalar, hastane ve tıp medresesi işlevini birlikte götürmüşlerdir. Bazı örneklerde ise tıp medreseleri ile hastaneler bitişik yapılmış ve iki işlevi birlikte yürütmüştür (Demiralp, 2006, 30). Kayseri Çifte Medrese Anadolu'da ilk tıp merkezi olarak üretilmiştir. Hem tıp eğitimi verilmekte hem de hastanesi bulunmaktadır.

ÇALIŞMA ALANI ve TARİHSEL GELİŞİMİ

Konya kenti ilk olarak bir höyük olan Alâeddin tepesi üzerinde kurulmuş ve çevresine doğru gelişim göstermiştir. Konya kentinin merkezi kurulduğu andan itibaren odak noktası olan Alâeddin tepesi olarak kabul edilmekte olup şehir bu yönde gelişme göstermektedir. Konya Selçuklular döneminde başkent olmasından dolayı büyük gelişme göstermiştir. Bununla birlikte farklı dönemlerin eserlerini de barındırmaktadır. Mevlana'nın 1229'da şehre yerleşmesiyle Konya kenti daha önemli hale gelmiştir. Şehrin sınırları genişlemiş olup iç kale ve dış kale ile sınırlanan şehir tasavvuf ehli ve ilim alanlarının etkisi ile sınırların dışında gelişme göstermiştir. Mevlana'nın kurmuş olduğu düşünce sistemi ve ortaya koyduğu öğretiler vefatından sonra kurumsallaşarak 'Mevlevilik' adını almıştır. Konya Mevlana ile anılmaya başlanmıştır. (Deniz, 2004, Kuştepe, 2011). Kurulduğu günden bu yana Alâeddin tepesi kent için ne kadar önemli bir odak noktası olduysa Mevlana dergâhı da bir o kadar önemli referans noktası olmuştur. Konya tarihi kent merkezinde yer alan iki odak noktası olan Alâeddin tepesi ve Mevlana dergâhını bağlayan aks kentin en önemli akslarından bir haline gelmiştir. Bugün kent trafiği için önemli bir bulvar olan aks 20. Yy başlarında dar bir sokaktır. Hükümet Konağı ile İplikçi Cami arasında medreseler, Şerafettin Cami'nin güney doğu kısmında ise mezarlık bulunmaktadır. 20. Yy başlarında hali hazırda aks çevresinde yerleşim bölgelerinin yoğun olduğu ve ticaret işlevinin yoğun olarak tarihi ticaret merkezinde yani bedesten ve çevresinde toplandığı bilinmektedir. Kent planlamasında

zamanla değişiklikler oluşmuş ve üretim ve ulaşım şekillerinin etkisiyle zamanla ticari alanların sayısında artış görülmüştür (Karpuz, 2009).

1946 yılı kentin ilk imar planlamasında Alâeddin bulvarının açılması kararı verilmiştir. İmar planında ticaret işlevinin aks boyunca genişletilmesi öngörülmüştür. İlk planlamadan günümüze kadar ticaret işlevi aksa hâkim olmuş, buna bağlı olarak bölgedeki sivil mimari yıkıma uğrayarak yerine ticari yapılar inşa edilmiştir. Değişikliğe uğramasına karşın aksın önemi ve yoğunluğunda azalma olamamıştır. Aks üzerinde bulunan yapılar hala Konya'nın tarihi kent merkezinin en önemli bileşenleridir (Kuştepe, 2011).

Aks üzerinde Selçuklu Dönemi, Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi Eserleri bulunmaktadır. Bu eserler; İplikçi Cami, Alâeddin Cami, Mevlana Külliyesi, Şerafettin Cami, Selimiye Cami, Yusufpaşa Kütüphanesi, Hükümet Konağı, Sanayi Mektebi, Eski Osmanlı Bankası, PTT Binası, Gazi Mustafa Kemal İ.Ö.O, Vakıf İşhanı, Ziraat Bankası, Tekel Binası ve Merkez Bankası olarak sıralanabilir. Aslında bu aks ve Konya kenti genelinde çok sayıda eser bulunmakla beraber bu eserlerden medrese olanların birçoğu farklı sebeplerden dolayı işlevlerini kaybetmiş ve yıkım, bakımsızlık vb. sebeplerle yok olmuşlardır. Alâeddin-Mevlana aksının mimari ürün çeşitlenmesi görüldüğü üzere çok zengindir. Aks üzerinde farklı medeniyetlerin ve kültürlerin sahip olduğu değerler birlikte mevcudiyet sağlamaktadır. Kentin mimarisindeki bu güçlü ve özgün nitelik somut olarak görülmekte olup kentin kullanıcısı ve turistler için algısal etkisi de oldukça büyüktür. Toplumun kent ile güçlü bir bağı vardır. Özellikle Mevlana ile olan algısal bağı küresel ölçekte dir. Kentin Selçuklu Başkenti olarak anılması Selçuklu medeniyeti ve kent arasındaki algısal gücü net olarak göstermektedir (Kuştepe, 2011).

Şekil 1. Çalışma alanı ve seçilen medreseler (URL 1)

Çalışma için seçilen üç medresede Konya kent merkezine oldukça yakın mesafede olup Konya-Mevlana aksına Karatay Medresesi ve İnce Minareli Medrese yürüme mesafesindedir (Şekil 1).

3.1. Alan Çalışması

Çalışmanın bu bölümünde Konya ilinde yapılmış olan Anadolu Selçuklu dönemi medreselerinin tarihi ve mimari özellikleri incelenmiştir. Çalışma kapsamında kent meydanında bulunan İnce Minareli Medrese, Karatay Medresesi ve Sırçalı Medrese'nin genel ve mimari özelliklerine değinilmiştir.

İnce Minareli Medrese

İnce minareli Medrese, Konya ilinde Selçuklu ilçesinde bulunmaktadır. Konya eski iç kalesinin hendeği hizasında, Sultan Kapısı yolu üzerindedir. İnce Minareli Medrese, Anadolu Selçuklu Döneminin en önemli eğitim yapılarından biri olup, vezir “Sahip Ata Fahreddin Ali” tarafından hadis ilmi okutturulmak için yaptırılmıştır. Medrese ve mescidin kitabeleri günümüze kadar gelememişlerdir (Yaldız, 2003).

Medreseye İnce Minareli Medrese denilmesinin sebebi, medresede bulunan mescidin iki şerefeli uzun ve ince bir minaresinin bulunmasıdır. Medresenin kütesine oranla oldukça uzun olan, sırça tuğla ile yapılmış olan bu minare 1901 yılında yıldırım düşmesi sonucunda yıkılmıştır (Konyalı, 1997).

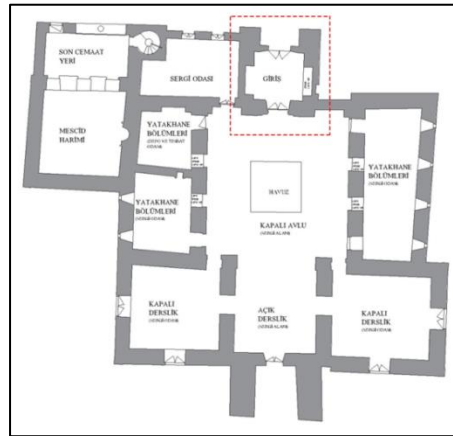
Medrese plan olarak oldukça sade olup, plan şeması simetriktir. Tek katlı, kapalı avlulu, avlu kubbesi duvarlara oturan bir düzende yapılmıştır (Şekil 2). Diğer açık

avlulu medreselerden farkı avlunun duvarlarına oturan bir kubbesinin bulunmasıdır. Taç kapı ve avlu arasında bir giriş mekânı tasarımı bulunmaktadır. Medresede yapı malzemesi olarak taş, moloz taş ve tuğla kullanılmıştır (Tablo 1), (Karpuz, 2004).

Tablo 1. İnce Minareli Medrese Yapı Kimliği

Yapı Kimliği	
Adı	İnce Minareli Medrese
Yapım Yılı	Vakfiye kayıtlarına göre 1258-1279 yıllarında yapılmış olabilir.
Mimarı	Mimar Kelük bin Abdullah
Yeri	Konya/ Eski İç Kalesinin hendeği hizasında
İşlevi	Tek işlevli
Durumu	Orta
Niteliği	Taş, moloz taş, tuğla

Medresenin avlusu kare bir mekândır ve ferah yüksek bir kubbe ile örtülmüştür. Medresenin avlusu günümüzde “taş eserlerin sergilendiği” ortak bir mekân olarak kullanılmaktadır. Bazı öğrenci hücre odaları da yine sergi mekânı olarak kullanılmakta olup, bir kısmı ise personel odası ve depo olarak kullanılmaktadır. Medresenin türbesi ise halen türbe olarak kullanılmaktadır. Eskiden dersane olarak kullanılan kubbeli oda ise günümüzde sergi mekânına dönüşmüştür (Karpuz, 2004).

Şekil 2. İnce Minareli Medrese (URL 2) ve Planı (Özkafa, 2017)

Ayrıca medrese doğu tarafta yaya yolundan bahçe duvarı ile ayrılmış olup, arka ve yan cephelerde bahçe duvarlarının üzerinde demir korkuluklar bulunmaktadır.

Karatay Medresesi

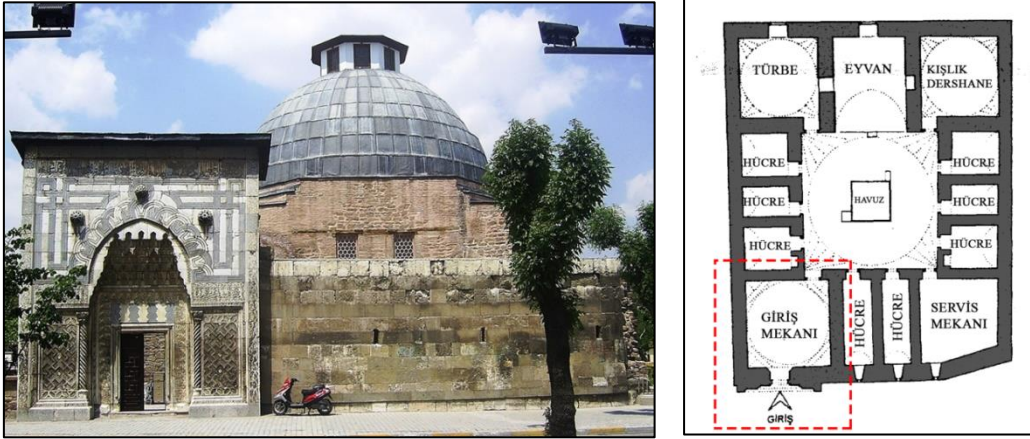
Karatay Medresesi Konya ilinde, Karatay ilçesinde bulunmaktadır. Karatay Medresesi Anadolu Selçuklu devlet adamlarından Celâlettin Karatay tarafından yaptırılmıştır. Karatay Medresesi, plan şeması, mimari biçimlenişi, malzemesi ve bezeme özellikleriyle klasik Selçuklu Medreselerinden farklıdır. Bu farklılıklar; doğu cephede yer alan duvardaki çarpıklık, taç kapıda kullanılan renkli mermer ile oluşturulan cephe düzeni, konumu, girişte yer alan mekânı, içeride çini kaplamalarda kullanılan tekniklerin farklılığı, avlunun üzerini örten kubbenin büyüklüğü ve bezemeleridir. (Karpuz, 2004).

Medresenin güümüze ulaşan kısımlarından anlaşıldığı kadarıyla, bir veya iki eyvanlı, revaksız, avlunun üzerinin kubbeye örtülmesinden oluşan tek katlı bir yapıdır (Şekil 3). Yapının yapı malzemeleri; duvarlarda kesme taş, portalde mermer, kubbe ve tonozlarda tuğladan oluşmaktadır. Klasik Selçuklu medreselerinde kapı doğuda, cephenin hemen hemen ortasında ve avlu aksında bulunmaktadır. Ancak Karatay Medresesinde kapı cephenin ortasında değil güney taraftadır (Tablo 2), (Odabaşı, 2016).

Tablo 2. Karatay Medresesi Yapı Kimliği

Yapı Kimliği	
Adı	Karatay Medresesi
Yapım Yılı	1251-1252
Mimarı	Bilinmiyor
Yeri	Konya/ Alaaddin Tepesinin kuzeyinde
İşlevi	Tek işlevli
Durumu	Orta
Niteliği	Taş, mermer

Karatay Medresesi günümüzde “Çini Eserler Müzesi” olarak faaliyet göstermektedir. Medresenin giriş mekânı yıkılmış durumdadır. Müzeye giriş ahşap elemanlarla oluşturulan yeni bir mekânla sağlanmaktadır. Medresenin yıkılmadan günümüze ulaşan tek öğrenci hücresi arşiv ve büro olarak kullanılmaktadır. Medresenin avlusu “çini eserlerin sergilendiği” mekân olarak kullanılmaktadır. Öğrenci hücrelerinin kapı boşlukları “sergi nişi” haline dönüştürülmüştür. Yıkık öğrenci odalarının bir kısmı restorasyon sırasından tamamlanmıştır. Bu hücreler arasındaki duvarlar tamamlanmamış olup günümüzde ‘sergi mekânı’ olarak kullanılmaktadır. Kalan diğer öğrenci hücreleri de tamamlanmış olup depo olarak kullanılmaktadır. Ana eyvan “Kubat Abad Çinilerinin sergilendiği” bir mekân olarak düzenlenmiştir. Medresenin kışlık dershanesi ise günümüze erişememiştir. Medrese türbesinde sanduka bulunmaktadır. Medresenin bahçesi ise personel ve ziyaretçiler için düzenlenmiş olup, açık oturma alanları, havuz, WC-lavabo yapılmıştır (Uz, 2010).

Şekil 3. Karatay Medresesi (URL 3) ve Planı (Özkafa, 2017)

Sırçalı Medrese

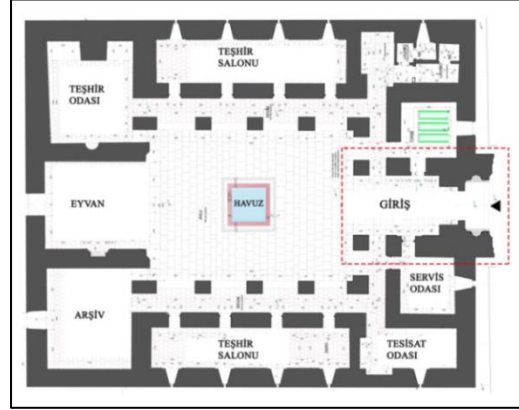
Sırçalı Medrese, Konya ilinde Meram ilçesinde, Alaeddin Tepesi’nden Sahip Ata Külliyesi’ne giden ve kendi adını alan “Sırçalı Medrese” Sokağının hemen batı kenarında yer almaktadır. Medresenin banisi, Anadolu Selçuklu devlet adamlarından Bedrettin Muslih’tir. Medresenin adı içinde yer alan çinilerden gelmekte olup, yapıyı yaptıranın adı olan “Muslihiye Medresesi” olarak da anılır. Medresenin hem mimarı hem de çini ustası Tus’lu Mehmet Usta’dır (Karpuz, 2004).

Eser, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen alana oturmuştur. İki katlı, açık avlulu ve iki eyvanlı medreselerden olup muntazam ve simetrik bir plan şeması gösterir. Avlusu kuzey, güney ve doğudan revaklarla çevrilidir. Yaklaşık 25mx30m. ölçüleriyle Selçuklu Medreselerinin en düzgün örneklerinden birisidir. Portal ve ön cephede muntazam kesme taş kullanılmış, diğer duvarları gayri muntazam taşlarla örülmüştür. İç kısımda ise revak ayaklarının dışında tuğla ağırlıklı bir malzeme dikkat çekmektedir (Yaldız, 2003).

Medresenin taç kapısı orijinalliğini koruyabilmiş günümüze kadar ulaşmıştır. Taç kapı cephede küteden öne doğru taşmakta olup üst örtüsü sivri kemerli eyvan şeklinde bir tonozdur. Taç kapı yoğun bezemeleriyle Selçuklu portal geleneğinde taş işçiliğine yeni bir boyut kazandırmıştır. Giriş üç kademeli olup buradan giriş eyvanına ulaşılmaktadır. Giriş eyvanının üzerinde de bir mekân olduğu tespit edilmiştir ancak bu mekân günümüze ulaşmamıştır. Giriş eyvanı aksında açık avlu ve ana eyvan bizi karşılamaktadır. Avlunun üç etrafında revaklar bulunmaktadır. Giriş eyvanının kuzeyinde bir türbe ve türbenin karşısında bir oda bulunmaktadır. Medresede iki adet servis mekânı ve öğrenci hücreleri bulunmaktadır. Ancak öğrenci hücreleri günümüze kadar ulaşmamıştır. Bunların yerine günümüzde arada bölücü duvarları olmayan iki oda inşa edilmiştir. Üst katın plan şeması hemen hemen alt katla aynı olmakla beraber üst örtülerde farklılık göstermektedir (Şekil 4), (Tablo 3), (Karpuz, 2004).

Tablo 3. Sırçalı Medrese Yapı Kimliği

Yapı Kimliği	
Adı	Sırçalı Medrese
Yapım Yılı	1242
Mimarı	Tus'lu Mehmet Usta
Yeri	Konya/ Alaaddin Tepesinin güneyinde
İşlevi	Tek işlevli
Durumu	Orta
Niteliği	Taş, tuğla, sırlı tuğla

Şekil 4. Sırçalı Medrese (URL 4) ve Planı (Özkafa, 2017)

Medresenin üst katının neredeyse hepsi ve zemin katın ise medrese odaları önündeki revaklar dahil büyük bir kısmı ne yazık ki günümüze ulaşmamıştır. Avlunun kuzeyinde bulunan öğrenci hücre odalarının duvarlarının arası yapılmamış geniş bir sergi mekânına dönüştürülmüştür. Avlunun güneyindeki öğrenci hücre odalarının arası iki mekân olarak ayrılmış olup sergi mekânı ve depolama birimi olarak düzenlenmiştir. Üst kat ise Konya Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğüne tahsis edilmiş olup teknik büro olacak şekilde düzenlenmiştir.

Kentsel Kalite Değerlendirmesi

Seçilen medreselerde yapılan kentsel kalite değerlendirmesi; konumları, fiziksel durumları, erişilebilirliği, konfor ve imaj durumları analiz edilerek sağlanmaktadır. Medreselerin kentsel ölçekteki etki düzeylerinin tespiti amaçlanmıştır. Seçilen medreseler oluşturulan tablo ile gruplandırılmış ve birbirleri ile karşılaştırılmışlardır (Tablo 4). Çalışmada yapıların güncel durumları analiz edilmiştir. Medreselerin kentsel kalitelerinin ne derecede olduğunun tespiti için konumları, fiziksel durumları, erişilebilirliği, konfor ve imaj durumları puanlandırılmış ve bunun sonucunda ortaya çıkan puan durumuna göre sınıflandırılmaya gidilmiştir. Sınıflandırma yapılırken belirli unsurlara göre değerler verilmiştir. Örneğin; kent merkezindeki bir medrese kent merkezine yakın bir medreseden daha değerlidir. Çünkü görülebilirliği (görsel algısı) fazladır. Aynı şekilde bir medresenin erişilebilirlik seviyesi de oldukça önemlidir. Bir medreseye toplu ulaşım ile erişim varsa bu değerlidir ancak yine aynı medreseye özel

araç erişimi (park yapılabilme durumu) kolaysa bu medreseyi daha da değerli kılmaktadır.

Konum bir medrese için oldukça önemlidir. Bulunduğu konum itibari ile görsel olarak sunumu artacak ve hissedilebilir olması sağlanacaktır. Bu nedenle de medreselerin kent merkezinin dışında olması bir olumsuzluktur ve konumu değerine etki eden bir unsurdur. Bu şekilde yapılan değerlendirmede medrese kent merkezinde ise yapıya 3 puan, kent merkezine yakın ise 2 puan, kent merkezinden uzak ise 1 puan verilmiştir.

Fiziksel Analiz değerlendirmesi yapılırken kent dokusuna uygunluğu, işlevselliği, iklimsel konforu gibi unsurlar üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. Kent dokusuna uygunluğu 1-3 aralığında, işlevselliği 1-3 aralığında, iklimsel konforu 1-3 aralığında değerler üzerinden puanlanmıştır.

Erişilebilirlik medreselerin ziyaretçilere iyi hizmet vermesi açısından oldukça önem arz etmektedir. Bir medreseye farklı kullanıcı tipleri geldiğinden dolayı farklı açılardan medresenin ulaşılabilir olması oldukça önemlidir. Bu bağlamda yaya erişilebilirliği, özel araç erişimi, toplu ulaşım erişimi, trafik yoğunluğu ve okunabilirlik (algılanabilirlik) gibi unsurlar üzerinden değerlendirilme yapılmıştır. Yaya erişilebilirliği 2 puan, özel araç erişimi 1 puan, toplu ulaşım erişim 1 puan, okunabilirlik 2 puan ve trafik yoğunluğu 1 - 2 puan aralığında değerler verilerek yapılmıştır.

Konfor ve İmaj günümüzde kentlerin kentsel kalitesinin yükselmesindeki en önemli girdiler arasındadır. Bu bağlamda medreseler üzerinden bir değerlendirme yapılacak ise konfor ve imaj ilkelerinden; güvenlik, temiz olma, yeşil doku yoğunluğu, tarihi çevre ve turistik değer gibi kriterler ele alınmalıdır. Medrese güvenli ise 1 puan, temiz ise 1 puan, yeşil doku yoğunluğuna göre 1-3 puan aralığında, tarihi çevre değerine göre 1-3 puan aralığında, turistik değeri potansiyelinde ise 0-2 puan aralığında değerler verilmiştir.

Seçilen her bir yapının kalite analizlerine göre sınıflandırılma yapılmıştır. Bu sınıflandırma ile yüksek kentsel kalite düzeyinde yapılar A Sınıfı, orta kentsel kalite düzeyinde yapılar B Sınıfı ve en az düzeyde olan yapılar C Sınıfı olarak farklı

düzeylerde sınıflandırılmıştır. Bu puanlamaya göre İnce Minareli Medrese ve Karatay Medresesi A sınıfı yapı grubuna girmektedir. Sırçalı Medrese ise B Sınıfı yapı grubuna girmektedir. Bunun bazı nedenleri bulunmaktadır. Sırçalı Medreseyi diğer iki medreseye oranla olumsuz kılan nedenler şu şekilde sıralanabilir; yapının yayaların sıklıkla kullanmadığı bir sokak arasında yer alması, kamu yapısı olarak kullanılmasından dolayı ziyaretinin kısıtlı olması, konumundan dolayı görülebilirliğinin az olmasıdır. Karatay medresesinin kentsel kalite analizi açısından 1. Sınıf yapı grubuna girmesinin de çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Yapının şehir merkezinde önemli bir kavşak üzerinde olması - Alâeddin Tepesine yakınlığından dolayı her türlü ulaşım imkânına olanak vermesi ve yayaların kolaylıkla erişebilmesi, kent merkezindeki konumundan dolayı kolay algılanabilir olması bunlardan bazılarıdır. Ayrıca yakın çevresinde çok sayıda eğitim kurumu, park, otopark, toplu ulaşım durakları, birçok farklı kullanıcı kitlesine hitap edecek işlevlerin bir arada bulunması diğer etken maddeler olarak görülmektedir. Yapının müze işlevi ise kullanılabilirliğini artıran ciddi bir etmendir. Ayrıca çevresinde farklı dönemlere ait birçok tarihi eser barındırması da yapının tarihi çevre değerini oldukça arttırmaktadır. İnce Minareli medresesinin de kentsel kalite analizi açısından A Sınıfı yapı grubuna girmesinin farklı sebepleri vardır. Yapının Alâeddin Tepesinin batısında yer alması, Kültür Park'a yakınlığı sayesinde yaya aksının üzerinde bulunması oldukça önemlidir. Yakın çevresinde çok sayıda eğitim kurumu, park, otopark, toplu ulaşım duraklarının olması yapının müze işlevini olumlu olarak desteklemektedir. Ayrıca çevresinde farklı dönemlere ait birçok tarihi eser barındırması da yapının tarihi çevre değerini oldukça arttırmaktadır.

Kentsel Kalite	Konum		Fiziksel Analiz			Erişilebilirlik						Konfor ve İmaj						Toplam	Değeri
	Kent merkezinde	Kent merkezi yakınında	Kent dokusuna uygunluk	İşlevsellik	İklimsel konfor (ısı, nem, rüzgar ve güneş göz önünde bulundurularak)	Yaya Erişilebilirliği	Trafik Yoğunluğu az	Trafik Yoğunluğu çok	Özel Araç Erişimi	Toplu ulaşım erişimi	Okunabilirlik (Algılanabilirlik)	Güvenlik	Temiz olma	Yeşil Doku Yoğunluğu	Tarihi Çevre Değeri	Potansiyelin altında	Potansiyelin üstünde		
	3	2	1-3	1-3	1-3	2	2	1	1	1	2	1	1	1-3	1-3	0-1	2		
İnce Minareli Medrese	3	-	3	3	3	2	-	1	-	1	2	1	1	2	2	1	-	25	A
Karatay Medresesi	3	-	3	3	3	2	-	1	-	1	2	1	1	1	3	1	-	25	A
Sırçalı Medrese	-	2	3	2	2	1	2	-	1	-	1	1	1	2	1	0	-	19	B

Tablo 4. Konya’da Seçilen Anadolu Selçuklu Dönemi Medreseleri Kentsel Kalite Değerlendirme Analizi

Dış Değerlendirme (Cephe)

Seçilen medreselerde yapılan dış (cephe) değerlendirme; yapılarda meydana gelen değişim, cephedeki elaman çeşidi, konumları ve fiziksel durumları analiz edilerek sağlanmaktadır. Medreselerin özgün mimari cephelerini ne derece koruduklarının tespiti asıl amaçlardandır. Oluşturulan tablo ile seçilen medreseler gruplandırılmış ve birbiri ile kıyaslanmıştır (Tablo. 4). Bu çalışma yapılırken, medreselerin günümüz cepheleri ile özgün mimari cepheleri görseller üzerinden analiz edilmiştir. Medreselerin cephelerinin analiz edilmesi ve özgün mimari durumlarını ne derece koruyup korumadıklarının tespiti için Dış değerlendirme= $(Kd * Kc * Ce)$ formülü oluşturulmuştur. Kd değişim katsayısını, Kc cephe çeşidinin katsayısı, Ce cephe elemanlarının çeşidi ifade etmektedir. Oluşturulan formül çalışmasında mimari değerlerin önemine göre katsayılar ve eklemeler yapılmıştır. Örneğin cephesinde hem taş hem de mermer işlemesi bulunan yapı daha değerlidir. Aynı şekilde bir yapının kent içindeki konumu da yapıya değer kazandırmaktadır. Bir meydana bakan yapı ile sokak içindeki yapının değeri aynı değildir. Ayrıca cephe elemanlarının içeriği ve süslemeleri de cephenin değerini oluşturan temel unsurlardır. Bu şekilde değişim katsayısını (Kd) değerlendirmek için; değişime uğramamış yapılar için 3 puan, az değişime uğramış yapılar için 2 puan, çok değişime uğramış yapılar için 1 puan verilmiştir. Cephe çeşidinin katsayısını (Kc) değerlendirmek için; orijinal cephesini korumuş yapılar için 3 puan, orijinal cephesi az değişmiş yapılar için 2 puan, cephesinde ciddi değişiklik olmuş yapılar için 1 puan verilmiştir. Cephe elemanlarının çeşidinin (Ce) değerlendirmesinde yapıların sahip olduğu niteliklere göre 1, 2, 3 ve 4 puan aralıklarında değerlendirme yapılmıştır. Cephe elemanları taç kapı, süslemeler, pencereler başlıkları altında gruplandırılmış ve bunlara ek olarak sahip oldukları cephe elemanları olan minareler, kubbeler, duvarlar ve köşe kulelerinin niteliği dikkate alınarak puanlama yapılmıştır (Semerci 2017:103).

Seçilen her bir yapının cephe analizlerine göre sınıflandırılma yapılmıştır (Tablo 5). Bu sınıflandırma ile en çok orijinalliğini korumuş olan yapılar A Sınıfı, orijinalliğini kısmen korumuş olan yapılar B Sınıfı ve orijinalliğini büyük oranda kaybetmiş olan yapılar C Sınıfı olarak farklı düzeylerde sınıflandırılmıştır. Karatay Medresesi zengin çini süslemeleriyle Selçuklu Medreselerinin nadir örneklerinden biridir. Ancak ne yazık

ki yapının giriş mekânı neredeyse tamamen yok olmuştur. Fakat Karatay Medresesinin özgün halini nispeten koruması, cephe elemanları çeşitlenmesinde zengin bir yere sahip olması onu değerli kılmaktadır ve diğer yapılara nazaran iyi bir seviyeye sahiptir ve A sınıfına girmiştir. Yapılan değerlendirmeye göre Sırçalı Medrese'nin cephe karakterinin ciddi deformasyonu değerini düşüren bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. İnce Minareli Medresenin dış duvarlarının büyük kısmı günümüze ulaşmamış ve değişime uğramıştır. Günümüze kadar orijinalliğini koruyan kısmının az olması bu sınıflandırmada İnce Minareli Medresenin B Sınıfı grubuna girmesine neden olmuştur. İsmi gelmiş ince minaresinin bir kısmı yıldırım düşmesi sonucu yıkılmıştır. Ayrıca diğer iki medreseye oranla daha az süslemesi bulunmaktadır. Ancak taç kapısının orijinalliği ve zengin süslemesi tüm olumsuzluklara karşın medreseyi oldukça değerli kılmaktadır.

Dış Değerlendirme (Cephe)	Değişim Katsayısı			Cephe Çeşitlerini n Katsayısı			Cephe Elemanlarının Çeşitlerine Göre														Toplam	Değeri			
	Değişime uğramamış	Az değişime uğramış	Ciddi değişime uğramış	Orijinal cephesini korumuş	Orijinal cephesi az değişmiş	Cephe özelliklerinde ciddi değişimler olmuş	Taçkapı(portal)				Süslemeler				Pencereler										
							Taş işlemeli portal	Mukarnaslı kavsaraya sahip taç kapı	Mermer işlemeli portal	Geometrik motifli portal	Bitkisel, geometrik dekorlu bordürler	Taş süslemeli motifler	Çini süslemeli motifler	Rumi tezîinat	Sır tuğla ile yapılmış mozaikler	Taş işlemeli pencereler	Mukarnas kavsaralı pencereler	Basit pencereler	Taş ve tuğla motifli minareler	Kademeli geçişe sahip giriş eyvanı	Çapraz tonoz ile kapalı giriş eyvanı	Basit taş duvarlar			
	3	2	1	3	2	1	4	4	3	4	3	4	3	4	3	3	3	1	2	2	2	2			
İnce Minareli Medrese	-	*	-	-	-	*	*	-	-	*	*	*	*	*	-	-	-	*	*	-	*	*		58	B
Karatay Medresesi	-	*	-	-	*	-	-	*	*	*	*	*	*	*	*	-	-	*	-	-	-	*		124	A
Sırçalı Medrese	-	-	*	-	*	-	*	*	-	*	*	*	*	*	*	-	-	*	-	*	-	*		68	B

Tablo 5. Konya’da Seçilen Anadolu Selçuklu Dönemi Medreseleri Dış (Cephe) Değerlendirme Analizi (Semerci, 2017).

İç Değerlendirme (Plan Şeması)

Seçilen medreselerde yapılan iç mimari değerlendirmede; yapılarda meydana gelen değişimin, plan çeşidinin durumunun ve plan elemanlarının durumunun analizi söz konusudur (Tablo 6). Medreselerin özgün mimari değerlerini ne derece koruduklarının anlaşılması hedeflenmektedir. Oluşturulan tablo ile seçilen medreseler gruplandırılmış ve birbiri ile kıyaslanmıştır (Tablo. 5). Yapılan iç değerlendirmenin formülize edilmesinde 3 temel mimari gereklilik baz alınmıştır. Yapıların özgün mimarisini koruması, mimari planlamanın dönemin gerekliliklerini göstermesi ve dönemin medrese mimarisi yapı bileşenleri özelinde değerlendirmeye gidilmiştir. Ele alınan unsurların birbiri ile ilişkisi dikkate alınarak formülasyon yapılmıştır. Örneğin yapı bilenleri ile mekânlar ortaya çıkmaktadır. Oluşturulan tüm mekânlar ise yapının plansal oluşumunu sağlamaktadır. Seçilen medreselerin analizinde *iç mimari değerlendirme* = $(Kd+Pd)*Pe$ formülü kullanılarak değerlendirme yapılmıştır. *Kd değeri* değişim katsayısı, *Pd* plan çeşidinin durumunu ve *Pe değeri* ise plan elemanlarının durumunu ifade etmektedir (Semerci, 2017). Bu şekilde analiz ve değerlendirmelerin yapılabilmesi için tüm yapıların günümüz ve özgün mimari planlarından yararlanılmıştır.

Değişimin katsayısı (Kd) başlığı altında seçilen medreselerin uğradıkları değişim; değişime uğramamış, az değişime uğramış ve ciddi değişime uğramış olma durumlarına bağlı olarak değerlendirilmiştir. Değişime uğramamış medreseler 3 puan, az değişime uğramış olanlar 2 puan ve ciddi değişime uğramış olanlar ise 1 puan olarak puanlandırılmıştır. Bu puanlamada özgün mimari değerlerini koruyan yapıların değerinin fazla olması düşünülmüştür.

Plan çeşidinin durumu (Pd) başlığı altında medreseler; avlu tiplerine, kat sayılarına, plan şemasına ve eyvan sayılarına göre incelenmiştir. Anadolu Selçuklu Dönemi tipolojisine bağlı olarak medreselerin açık veya kapalı (Kubbeli) avlulu, genellikle tek katlı bazen de iki katlı olmasına ve eyvan sayılarının genellikle 1-4 arasında olmasına bağlı olarak puanlama yapılmıştır. 3 puan üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Plan şemasının Anadolu Selçuklu dönemi mimari özelliklerine bağlı olarak

simetrik dikdörtgen planlı olması gerekmektedir. Değerlendirme bu özellik üzerinden yapılmış, simetrik dikdörtgen plan şemasına sahip medreselere 3 puan verilmiştir.

Plan elemanlarının durumu *Pe* başlığı altında Anadolu Selçuklu dönemi medreselerinde yaygın olarak kullanılan eyvanlar, revaklar, derslik, kışlık derslik, kütüphane, mescit, türbe, merdiven, havuz, çeşme ve kullanılan yapı malzemeleri olan taş, tuğla ve çinilerin varlığına göre seçilen medreselerin özgünlüğü ölçülmüştür. Yapılan değerlendirmeye göre planlama elemanının niteliğine göre 1, 2 veya 3 puan verilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda formüle uygun olarak hesaplama yapılmıştır. Puanlama sıralamasına göre en yüksek puanı alan medrese A grubunda, en az puan alan medrese ise C grubunda yer almıştır. Puanlama sonucuna göre İnce Minareli Medrese ve Sırçalı Medrese A grubunda, Karatay Medresesi B grubunda yer almıştır.

İç Değerlendirme	Değişim Katsayısı			Plan Çeşidinin Durumuna Göre								Plan Elemanlarının Durumuna Göre										Yapı Malzemesi	TOPLAM	DEĞERİ		
	Değişime uğramamış	Az değişime uğramış	Ciddi değişime uğramış	Avlu Durumu	Kat Sayısı		Plan Şeması		Eyvan Sayısı		Sivri kemerli veya sivri beşik tonozlu ana eyvanı	Tonoz kubbe ile örtülü giriş eyvanı	Sütünlü revak	Derslikler (hücreler)	Kışık derslik	Kütüphane	Havuz	Mescit	Türbe	Merdiven	Çeşme				Taş	Taş ve Tuğla
	3	2	1	3	3	3	2	3	1	1	3	3	3	2	2	3	2	2	3	2	2	1	2	3		
İnce Minareli Medrese	-	-	*	-	*	*	-	*	-	*	-	*	*	-	*	*	*	*	*	-	-	-	-	*	231	A
Karatay Medresesi	-	-	*	-	*	*	-	-	*	*	-	*	-	*	*	-	*	-	*	-	-	-	-	*	144	B
Sırçalı Medrese	-	-	*	*	-	-	*	*	-	*	-	*	*	*	*	-	*	-	*	*	-	-	-	*	230	A

Tablo 6. Konya’da Seçilen Anadolu Selçuklu Dönemi Medreseleri İç Mimari Değerlendirme Analizi (Semerci, 2017).

3.2. Genel Değerlendirme

Her üç medresede yapılan üç farklı analiz çeşidi ile değerlendirildiğinde olumlu ve olumsuz yönleri tespit edilmiştir. Tüm yapılar için genel bir yargıya varılacak olursa, hepsi ne yazık ki tam olarak günümüze özgün halleri ile ulaşamamış olup bazı mekânları ise orijinalliğini koruyabilmiştir. Örneğin; üç medresenin taç kapıları bugüne ulaşabilmiş ancak öğrenci odaları genel olarak günümüzde değişim geçirmiştir.

Sırçalı Medrese, kentsel kalite anlamında diğer iki medreseye oranla daha alt seviyededir. Bunun nedeni kent merkezine yakın olmasına rağmen merkezle bağlantısının zayıf olmasıdır. Diğer iki medrese ise gerek yaya gerek araç ulaşımının yoğun olduğu konumdadır. Ayrıca medresenin bulunduğu bölgenin şu an kentsel dönüşüme girmesi de medrese ziyaretçilerini olumsuz etkilemektedir. Medresenin cephesi incelendiğinde özgün kısımlarının mevcudiyetine rağmen ciddi değişimler söz konusudur. Ayrıca zengin bezemelere sahip olması medreseyi değerli kılmaktadır. Plan anlamında da Karatay Medresesine kıyasla daha fazla değerlere sahip olduğu görülmektedir. Bunun sebepleri ise dönemin özelliklerini daha fazla barındırmasıdır.

İnce Minareli Medrese kentsel kalite açısından iyi bir seviyeye sahiptir. Bunun nedeni şüphesiz konumudur. Konumunun getirisi olarak tüm ulaşım imkânlarına olanak sağlamaktadır. Cephe bağlamında yapının farklı dönemlerde değişimlere uğradığı bilinmektedir. İsmi almış olduğu minarenin de bir kısmı yok olmuştur. Bu nedenle cephe anlamında değeri özgün haline göre düşmüştür. Ayrıca bezeme açısından diğer medreselere göre daha sadedir. Plan olarak bakıldığında mekânların bir kısmının yok olduğu bir kısmının da değişim geçirdiği görülmektedir. Her ne kadar büyük bölümü günümüze ulaşamamışsa da kalıntılar bize plan şemasının ipuçlarını vermektedir. Medresenin mescidi ve son cemaat mahallinin bulunması medreseyi ayrıcalıklı kılmaktadır.

Karatay Medresesi de kentsel kalite açısından iyi bir seviyeye sahiptir. İyi bir konuma sahip olan medrese kent merkezinde erişilebilir bir noktadadır. Konumunun getirisi olarak tüm ulaşım imkânlarına sahiptir. Cephe olarak da diğer iki medreseye oranla daha iyidir. Bunun nedeni olarak eşsiz ve özgün çini işçiliklerine sahip olması ile

Anadolu Selçuklu Dönemi eserleri içinde örnekler teşkil etmesi gösterilebilir. Kentsel kalite ve cephe bağlamında iyi bir değere sahip olan medrese plan açısından diğer medreselerin gerisinde kalmaktadır. Bunun sebebi dönemin plan özelliklerini koruyamaması ve haliyle taşımaması gösterilebilir. Simetrik olmayan planı, tamamen yok olan giriş mekânı bunlara örnek olarak verilmektedir.

4. SONUÇ

Medreseler Anadolu Selçuklu Döneminde ağırlıklı olarak dini eğitim veren bir kurumken daha sonraları diğer alanlarda da eğitimlerin verildiği bir kurum olarak varlığını geliştirerek sürdürmüştür. Zamanla sayıları artmış ve her ilde bir veya birden fazla medrese olacak şekilde yaygınlaşmışlardır. Tüm bu veriler medresenin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Medreseler incelendiğinde Anadolu Selçuklu döneminin mimari özellikleri hakkında bazı bilgileri vermek mümkündür. Medreselerin tipolojisi avlu tipine göre şekillenmiştir. Açık avlulu ve kapalı avlulu olmak üzere iki plan tipi oluşmuştur. Medreselerin geneli tek katlı olmasına karşı iki katlı olanlarda mevcuttur. Avludan sonra medreselerde önemli mekân olan eyvanda sayı olarak farklılık göstermekle beraber incelenen örneklerin hepsinde iki eyvan bulunmaktadır. Medreselerde bulunan diğer mekânlar ise, öğrenci hücreleri, mescit, türbe olarak sıralanabilir. Buna ek olarak da havuz, revak, minare gibi elemanlarda medreselerde bulunabilir.

İncelenen örneklerde tüm medreseler genel olarak değerlendirildiğinde, medreselerin geçmişte yaşadığı koruma sorunları nedeniyle bazı kısımları günümüze ulaşamamıştır. Yapılan üç tip analiz yönteminde çıkarılan sonuca göre medreselerin talep görmesinde planlama, cephe karakteri, malzeme ve özgünlük gibi kriterlerin önemli olduğu görülmektedir. Ancak kentsel kalite noktasında geri planda kalan medreselerin diğer kriterlerde eşit düzeyde olsa dahi talep seviyesinin düşük olduğu görülmektedir. Örneğin; Sırçalı Medrese plan anlamında diğer iki medreseden ön planda olmasına karşın kentsel kalite bağlamında zayıf olduğu için iki medreseye oranla daha az rağbet görmektedir.

Sonuç olarak, Konya'daki medreselerden İnce Minareli Medrese ve Karatay Medresesi kentsel kalite noktasında Sırçalı Medresenin önüne geçmiştir. Cephe anlamında Karatay Medresesi eşsiz süslemeleri ile diğer iki medreseyi geride bırakmıştır. Plan anlamında ise Sırçalı Medrese ve İnce Minareli Medrese Karatay Medresesinin önüne geçmiştir. Bu çalışma gösteriyor ki medreselerin nitelenmesinde cephe özellikleri ve konumları yapılar için önemli etmenlerdir. Günümüzde medreseler farklı kullanım olanakları ile işlevsel olarak canlılıklarını sürdürmektedirler. Medreselerin günümüzde etkin olarak kullanılması veya ziyaretçilerin ilgisini çekmesi özgünlüklerinin korunması ve iyi çevre düzenlemelerinin yapılması ile orantılı bir seyir izlemektedir. Erişilebilir ve görülebilir olmaları bu bakımdan önemlidir.

Medrese yapıları özelinde incelenen bu çalışmaya göre tarihi niteliğe sahip mimari yapılar kent merkezinde aktif olarak kullanılmalı ve özellikle yerli ve yabancı ziyaretçilere ev sahipliği yapacak işlevlerle donatılmalılardır. Bu yapıların değerini oluşturan özgün mimari durumları korunmalı, kentsel ölçekte erişilebilirliği-görülebilirliği sağlanmalıdır. Bu şekilde kente katkıları sağlanacak ve kentin özgün bir değeri olacaklardır.

5. KAYNAKÇA

Ahunbay, Zeynep. *Medreseler, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. 5 Cilt. İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı, 1994.

Alkan, Gülen. *İstanbul Mimar Sinan Dönemi külliyesi İçinde Medreselerin Yeri ve Edirnekapı Mihrimah Sultan Medresesi*. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2007.

Çatakoğlu, Mehmet. *Anadolu Selçuklu Dönemi İlmî Faaliyetleri ve Bu Faaliyetlerin Osmanlı Kuruluş Dönemi İlmî Faaliyetlerine Tesiri*. Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2002.

Demiralp, Yekta, “Osmanlı Öncesi Anadolu Medreselerinde Örtü ve Erken Osmanlı Medreseleriyle Karşılaştırma”. *Sanat Tarihi Dergisi* 15/2 (2006), 29-48.

Dinçdir, İsmail. *Türkiye Selçuklu Devletinde Eğitim Sistemi (1075-1308)*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.

Doğan, Nermin. “Ortaçağ’da Anadolu’nun Eğitim Mekânları: Selçuklu Medreseleri-Darüşşifalarından Örnekler”. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 28/2 (2013), 429-433.

Eraslan, Alev. “Ortaçağ Türk Mimarlığında Eyvan Kullanımında Mekan-İşlev İlişkisi”. *Megaran Dergisi* 7/3 (2012), 145-160.

Güven, İsmail. “Türkiye Selçukluları’nda Medreseler”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 31/1 (1998), 125-146.

Karpuz, Haşim. *Anadolu Selçuklu Mimarisi*. Konya: S.Ü. Yayınları, 2004.

Karpuz, Haşim. *Konya Türk Kültür Varlıkları Envanteri*. Ankara: T. T. K. Yayınları, 2009.

Kemaloğlu, Muhammet. “XI.-XIII. Yüzyıl Türkiye Selçuklu Devletinde Eğitim-Öğretim (Medreseler)”. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi* 5/2 (2015), 89-106.

Konyalı, İbrahim, Hakkı. *Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*. Ankara: Enes Kitap Sarayı,1997.

Köprülü, Mehmet Fuad. *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1984.

Kuran, A. *Anadolu Medreseleri*. 1 Cilt. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, Yayın No:9, 1969.

Kuştepe, Ahmet. *Mevlana Caddesi Tarihi Dokunun Analizi Ve Süreç İçinde Değişimi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2011.

Odabaşı, Zehra. “Karatay Medresesi’nin Biçimlendirilmesi ve Mimari Anlam Boyutu”. *USAD* 5 (2016), 253-270.

Özcan, Koray. *Anadolu’da Selçuklu Dönemi Yerleşme Sistemi ve Kent Model(ler)i*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2005.

Özkafa, Ayşe. Vakıflar Genel Müdürlüğünden Elde Edilen Plan Şemalarının Yeniden Düzenlenmesi İle Oluşturulmuş Plan Örnekleri, Konya, 2017.

Uz, M.A., - Doğan, M. “Belgelerle Adım Adım Eski Konya, İplikçi Cami ile Hükümet Binası Arasındaki Bölge-2”. *Merhaba Gazetesi Akademik Sayfalar* 10/22 (2010), 337-339.

Semerci, Fatih - Uğur, Büşra Sena. “Geleneksel Konya Evlerinin Mimari Değerlerinin Analiz Edilmesi”. *Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi* 10, (2017), 238-255. <https://doi.org/10.17365/TMD.2017.1.005.x>

Semerci, Fatih, - Gümüş, Büşra. “Sivil Mimarlık Örneklerine Bir Değerlendirme Önerisi: Afyonkarahisar Örneği”. *Uluslararası Hakemli Tasarım ve Mimarlık Dergisi* 11, (2017), 91-113. <https://doi.org/10.17365/TMD.2017.2.6>

Semerci, Fatih. “Anadolu Selçuklu Medreselerinin Cephesel ve Mekânsal Kalite Analizi Sivas Kenti Örneği”. *İslam Medeniyetleri Dergisi* 2/3 (2017), 295-328.

Yaldız, Esra. *Konya'daki Medrese Yapılarının Yeniden Kullanım Koşullarına Göre Değerlendirilmesi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003.

Web İletileri

URL1. Google Earth. "Google Earth". Erişim 19 Mayıs 2020. https://earth.google.com/web/search/konya/@37.87382299,32.4928876,1032.44226401a,1680.08966388d,35y,0h,0t,0r/data=CigiJgokCZYVCpW-hDRAEYVVCpW-hDTAGQtDZQJJPUDAIZ_XyqgM1WDA

URL 2. Seyhatdergisi. "*Seyhat Dergisi*". Erişim 20 Mayıs 2020. <https://seyhatdergisi.com/ince-minareli-medrese-nerede-giris-ucreti-ve-hakkinda-bilgi/>

URL 3. Selçuklu Belediyesi. "*Selçuklu Belediye Başkanlığı*". Erişim 21 Mayıs 2020. <http://www.selcuklu.bel.tr/ilcemiz/detay/298/karatay-medresesi.html>

URL 4. Okuryazarım. "Okuryazarım.com". Erişim 20 Mayıs 2020. <https://okuryazarim.com/konya-sircali-medrese/>